

STORTINGET

Innst. 358 S

(2017–2018)

Innstilling til Stortinget
fra utenriks- og forsvarskomiteen

Dokument 5 (2017–2018)

**Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om
Ombudsmannsnemnda for Forsvaret sin innberet-
ning om virksomheten i tiden 1. januar–31. desember
2017**

Til Stortinget

Sammendrag

Ombudsmannsnemnda skal etter Stortingets vedtatte instruks for nemnda bidra til å sikre de allmennmenneskelige rettigheter for Forsvarets personell, og ved sin virksomhet bidra til å effektivisere Forsvaret. Nemnda har en bred sammensetting og en god erfaringsbakgrunn. Nemnda skal bestå av syv medlemmer som velges av Stortinget for fire år. Ett av medlemmene velges som leder og benevnes som Ombudsmann for Forsvaret. Det velges også nestleder og varamedlemmer til nemnda.

Instruksen bestemmer at Ombudsmannen forestår den daglige virksomheten.

Stortinget valgte 3. desember 2013 følgende medlemmer til Ombudsmannsnemnda for Forsvaret for tidsrommet 1. januar 2014 – 31. desember 2017: Roald Linaker, ombudsmann, Bardu, Signe Øye, Hobøl, Bjørn Hernæs, nestleder, Sør Odal, Sven Flo, Stryn, Per Egil Evensen, Halden, Åse Wisløff Nilssen, Kongsvinger, Irene Lange Nordahl, Sørreisa.

Følgende ble valgt til varamedlemmer: Kjell Engbretsen, Drøbak, Anne Helen Rui, Larvik, Kari Lise Holmberg, Skien, Monica Molvær, Ålesund, Geir Are

Winther, Tromsø, Mikal Kvamsdal, Oslo, Lene Aure Hansen, Drammen.

Dokumentet er basert på Ombudsmannsnemndas arbeid gjennom møter og befaringer. I vedleggene foreligger fullstendige befaringsrapporter for året 2017.

Ombudsmannsnemndas arbeid i 2017

Ombudsmannsnemnda har i 2017 gjennomført følgende befaringer:

1. Rygge flybase, Rygge kommune
2. Telemark bataljon, Rena Leir, Åmot kommune
3. HMKG/Gardeskolen, Terningmoen leir, Elverum kommune
4. Andøya flystasjon, Andøya kommune
5. Ramsund orlogsstasjon, Tjeldsund kommune
6. Forsvarets veteransenter, Bæreia, Kongsvinger kommune

I tillegg til befaringene er det også avholdt egne møter i nemnda i mars og desember. Nemnda har hatt møte med forsvarsministeren, Sjef Luftforsvaret, Veterinærinspektøren, TVO/Vernepliktsrådet, Forsvarets Materiellanskaffelse, Stab HV, NVIO, SIOPS, Forsvarets narkotikagruppe, Forsvarets Fellestjenester / kommandant Akershus Festning.

Hovedtemaer

I rapporten belyser Ombudsmannsnemnda noen hovedtemaer som er gjennomgående.

Verneplikten

Stortingets ombudsmannsnemnd for Forsvaret har ved alle befaringsreiser og i sitt arbeide et særskilt fokus

på de vernepliktige. Der det er soldater inne til førstegangstjeneste, vil nemnda alltid ha et møte og samtale med disse. Som oftest skjer dette med representanter for TVO, Tillitsvalgtdordningen for de vernepliktige. TVO-ordningen fungerer meget godt og bidrar til å holde et sterkt fokus på verneplikten.

Ved innføringen av allmenn verneplikt for begge kjønn har Stortinget igjen befestet at verneplikten danner grunnlaget for vårt forsvar. Erfaringene med allmenn verneplikt for begge kjønn er gode.

Det er bare en mindre andel av ungdomskullene som avtjener førstegangstjenesten, om lag 8 500 kvinner og menn hvert år. Men det er gjennom verneplikten det selekteres, trenes og utdannes soldater. Verneplikten danner grunnlaget for rekruttering til videre tjeneste i Forsvaret. I forbindelse med utdanningsreformen i Forsvaret som nå implementeres, presiseres det ytterligere viktigheten av en solid og velfungerende verneplikt, blant annet som grunnlag for rekruttering til ny spesialistutdanning.

Forsvaret har over tid lagt til rette slik at førstegangstjenesten har utviklet seg, med god og innholdsrik tjeneste og med god soldativaretakelse. Verneplikten har i dag en svært høy status.

Ombudsmannsnemnda er opptatt av at verneplikten også i fremtiden skal være bærekraftig og ha en markant posisjon blant ungdommen og befolkningen for øvrig. Derfor er nemnda bekymret når det, gjennom flere store omstillinger og reformer i Forsvaret, nå skapes forhold som setter verneplikten under press. På kort tid skapes det nå usikkerhet og mindre forutsigbarhet i tjenesten på flere områder:

- Etter- og videreutdanning, herunder arbeids- og studieveiledning. Ved nedleggelse av Fokus er det skapt et vakuum. Ingen vet hvordan dette tilbudet skal erstattes. Særskilt gjelder dette karriereveiledning.
- Velferdstjenesten er redusert gjennom kutt i personellsituasjon. Store variasjoner i velferdstilbudene.
- Den grunnleggende soldatutdanningen gjennomføres ikke godt nok alle steder. Særlig er dette gjeldende for soldater i ulike støttefunksjoner. Likeså registreres det at gjennomføringen av undervisning i militære profesjonsfag (Jus og militærmakt, Militær fysisk trening og Etikk og militærmakt) er mangelfull. Likeså muligheten for å avlegge eksamen i disse fagene.

Innføring av allmenn verneplikt for alle har gitt Forsvaret noen utfordringer. Mangelfull kasernestandard, særlig med tilrettelegging av sanitære forhold for begge kjønn, er stadig en utfordring. Likeså personlig bekledning og utstyr, spesielt størrelser tilpasset kvinner. Dårlig tilpasset utstyr, eller mangel på utstyr, kan i ytterste

konsekvens påføre soldatene skade og påvirke det operative nivået.

Ombudsmannsnemnda vil anbefale:

- Det må arbeides for en helhetlig og styrket soldativaretakelse for å sikre at verneplikten fortsatt skal være attraktiv og rekrutterende. Herunder muligheten for voksenopplæring, etter- og videreutdanning og god velferdstjeneste for alle som er inne til førstegangstjeneste.
- Intensivere arbeidet med å bedre standard på kaserner og bygninger, ikke minst med tilpasning for allmenn verneplikt.
- Bedre tilpasning av personlig utstyr og bekledning der det er påkrevd. Tilgjengelig utstyr må tas i bruk.

Personellet

Omstillingen i Forsvaret pågår stadig. I tidligere Dokument 5 har Ombudsmannsnemnda uttrykt bekymring over at mange tunge omstillingsprosesser skjer samtidig. Omstilling krever mye av de ansatte, av ledere og de tillitsvalgte. I nemndas mange reiser og befaringer, og i samtaler med organisasjonene, er omstilling som berører personellet, et stadig tema. Også Ombudsmannen blir jevnlig kontaktet av personell som uttrykker bekymring. Forsvaret styres ikke bare på budsjett, men også på antall årsverk. Nok personell med riktig kompetanse er nødvendig for at krevende utstyr, materiell og systemer skal fungere etter sin hensikt.

Ombudsmannsnemnda registrerer at nødvendig omstilling må skje. Nemnda er opptatt av at der de personellmessige konsekvensene blir store, må det settes inn tilstrekkelige ressurser for å bidra til forutsigbarhet, og at de ansattes organisasjoner involveres sterkt i all omstilling.

Ombudsmannen er gitt en grundig orientering om utdanningsreformen som nå implementeres. Dette er nok en betydelig omstilling som berører personellet i Forsvaret. Reformen medfører at om lag 300 personer blir direkte berørt gjennom oppsigelse eller endret arbeid. All ledelse av skole- og utdanningsvirksomhet blir lagt inn under Forsvarets høyskole. Gjennom innføring av OMT – Ordning for Militært Tilsatte – endres utdanningsløpet både for krigsskolene og befalsutdanningen. Befallsskolene reduseres fra seks til en. Det uttrykkes en god del usikkerhet og misnøye fra ulikt hold om utdanningsreformen. Frykten er at reformen, som er ment å spare om lag 500 mill. kroner årlig innen 2020, skal senke kvaliteten på utdanningen. For at reformen skal lykkes, er det viktig at den gis rom og tid og nok ressurser slik at den blir den kvalitetsreformen den er ment å bli.

Ombudsmannsnemnda erfarer også at det uttrykkes misnøye med at avdelingene blir gitt stadig nye oppdrag uten at det følger ressurser med. De ansatte i For-

svaret er preget av høy lojalitet til faget de skal utføre, og til Forsvaret som organisasjon. Nemnda kan ikke fastslå at dette er uforsvarlig. Imidlertid er det grunn til å lytte når de ansatte uttrykker bekymring. Forsvaret preges av mange omlegginger over tid. Stadige omorganiseringer og endring av strukturer kan bidra til omstillingstrettet. Ombudsmannsnemnda er imponert over de ansatte i Forsvaret.

Veteranarbeidet

Ombudsmannsnemnda har i 2017 hatt et særskilt fokus på veteranarbeidet. Gjennom befaring og besøk til Veteransenteret på Bæreia, møte med veteraninspektøren samt møte med NVIO og SIOPS, to av veteranorganisasjonene, har nemnda fått et godt innblikk i status og utfordringer for veteranarbeidet.

I Norge er det ca. 60 000 veteraner. Siden 1947 har mer enn 100 000 norske kvinner og menn deltatt i over 100 operasjoner i utlandet.

Siden 2006 er det arbeidet systematisk med ivaretagelse av veteranene. Gjennom forankring i storting og regjering, med bred tilslutning fra mange departementer, er det vedtatt handlingsplaner og oppfølgingsplaner med ulike tiltak som skal gjennomføres. En av hovedtankene bak ivaretagelse av veteranene er det som benevnes veteranlinjen. Forsvaret skal ha ansvaret for den enkelte veteran det første året. Videre oppfølgingsbehov skal skje gjennom den kommunen som veteranen bor i.

Respekt og anerkjennelse er to viktige begrep i veteranarbeidet. Gjennom den årlige nasjonale markeringen på frigjørings- og veterandagen 8. mai er det etablert en sterk tradisjon som bidrar til anerkjennelse av veteranene. Over hele landet markeres denne dagen. Likeså er den årlige Veterankonferansen en viktig møteplass for veteranen og de miljøene som arbeider med og for veteransaken. Veteransenteret på Bæreia inngår som et svært viktig møtested for veteranene og deres familier. De aller fleste veteranene opplever at de er stolte over sin deltagelse i internasjonale operasjoner. Ni av ti veteraner sier dette. Men bare én av fem opplever å få den anerkjennelse som de mener de skal ha.

Noen veteraner etterlyser et eget ombud for veteraner i Norge. Om dette er nødvendig, kan selvsagt diskuteres. Ombudsmannsnemnda for Forsvaret oppfatter seg å være en ombudsordning også for veteranene. Ombudsmannen har regelmessig henvendelser fra veteraner, om ulike spørsmål. For å ytterligere presisere at dagens ombudsordning for alt personell i Forsvaret, før, under og etter tjeneste, også er for veteranene, bør dette presiseres i nåværende instruks og beskrivelse for Ombudsmannsnemnda. Og det bør vurderes om dagens ombudsordning kan styrkes med tanke på kapasitet og kompetanse vedrørende veteranspørsmål.

Ombudsmannsnemnda vil anbefale:

- Dagens veteranjeneste må fortsette sitt gode systematiske arbeid og opprettholde og videreutvikle de mange gode tiltakene som er kommet på plass de senere år. Veteransenteret på Bæreia, Veterankonferansen, frigjørings- og veterandagen 8. mai er svært viktige elementer i dette.
- Evaluering av veteranarbeidet må presenteres og legges til grunn for nye planer og målsettinger.
- Kommunale veteranplaner må i enda sterkere grad etableres. Likeså må kompetanseoverføringen fra Forsvaret til kommunene styrkes. Kommunene må få vite hvilke veteraner som bor i den enkelte kommune. Det må bli naturlig at veteranene i sterkere grad oppsøker primærhelsetjenesten.
- Det bør stimuleres til mer forskning på ulike sider av veteranutfordringene. Også i miljøer utenfor Forsvaret.
- De frivillige organisasjonene for veteranene må sikres forutsigbar støtte til sitt arbeide.
- Det bør presiseres i instruks til Ombudsmannsnemnda for Forsvaret at ordningen også er ment for veteraner.

Oppsummering av befaringene i 2017

Generelt erfarer nemnda svært mye positivt ved sine befaringer. Det utvises ifølge nemnda godt lederskap med tydelige holdninger, stor arbeidsvilje og hovedsakelig et godt arbeidsmiljø. De vernepliktige soldatene har høy motivasjon og bidrar svært godt sammen med de ansatte med å løse pålagte oppdrag. Det henvises til årsrapportens kapittel 4 for oppsummering fra befaringene, samt vedlagte befaringsrapporter bak i årsrapporten.

Andre innspill til nemnda

Ombudsmannsnemnda mottar innspill fra enheter i Forsvaret som alle har et betydelig arbeid med og for personellet i Forsvaret. Innspillene er i sin helhet vedlagt bakerst i dokumentet. Noen punkter fra innspillene:

Tillitsvalgtordningen i Forsvaret

Tillitsvalgtordningen i Forsvaret, TVO, er en samarbeidsordning mellom vernepliktige inne til førstegangstjeneste og Forsvarets ledelse på lokalt og sentralt nivå inklusiv politisk ledelse. Totalt er det om lag 400 tillitsvalgte fordelt på alle nivåer.

Nedleggelse av Fokus har ført til et vakuum uten at nytt tilbud er på plass.

Arbeid med å forbedre kasernestandarden er viktig for TVO, og TVO er tilfreds med Forsvarets mål om at alle kaserner skal være tilpasset kjønnsnøytral verneplikt innen utgangen av 2020.

Forsvarsstaben/HR - avdelingen (FST/HR)

En gjennomgang av det sentrale HMS/arbeidsmiljøarbeidet viser bl.a.

Forsvarets bedriftshelsetjeneste (FBHT) fungerer godt som en enhetlig og helhetlig tjeneste for alle ansatte i Forsvaret.

I 2017 ble det gjennomført en omfattende medarbeiderundersøkelse, der 70 pst. av 14 500 arbeidstakere besvarte undersøkelsen. Rapporten viste at et stort flertall viser høy grad av jobbtilfredshet og jobbengasjement.

Forsvarets sentrale Hovedverneombud

FHVO ble etablert i 2001 for å ivareta de ansattes interesser i saker som angår arbeidsmiljøet. Forsvaret har vernetjeneste på alle relevante nivå, men det er på flere områder vanskelig å rekruttere verneombud.

FHVO mener at arbeidsmiljø utfordringene i Forsvaret ikke er akutte, men ser likevel en negativ trend mht. fokus og systematikk innenfor HMS arbeidet. FHVO anbefaler at HMS- og arbeidsmiljø-kompetansen forsterkes og at arbeidet for et trygt arbeidsmiljø etableres som et premiss for å motvirke negative belastninger.

Feltprestkorpsset

Feltprestkorpsset (FPK) tilbød i 2017 tros- og livssynsbetjening for Forsvarets personell med særlig vekt på vernepliktige mannskaper og avdelinger i operativ tjeneste. Som en konsekvens av implementeringen av den nye tjenesteordningen for feltprester, ble det fra 1. januar 2017 opprettet to nye stillinger som henholdsvis en feltimam og en feltlivssynshumanist. Etableringen av de to nye stillingene åpnet dermed opp for betjening og tilretteleggelse for soldater som har et ikke-kristent livssyn.

Øvrig arbeid

Ombudsmannen gjennomfører regelmessige samtaler og møter med representanter for Forsvaret, de ansattes organisasjoner samt enkeltpersoner som ber om det. Spesielt vil Ombudsmannen vise til jevnlig møter med FST-HR og juridisk avdeling i FD.

Ombudsmannen eller hans direktør deltar på alle tillitsvalgt (TVO) kurs over hele landet, hvor de underviser om Ombudsmannsordningen.

Ombudsmannen deltar i internasjonalt arbeid gjennom DCAF (Democratic Control of Armed Forces). Den årlige Ombudsmannskonferansen i 2017 ble avholdt i London. Konferansen 2018 avholdes i Johannesburg i Sør Afrika.

Klagesaker

Ombudsmannen har i 2017 behandlet 16 registrerte saker fra vernepliktige. Fra befal har kontoret behandlet 17 klagesaker mens for sivilt ansatte er antall sa-

ker på 4 for 2017. I tillegg til de formelt registrerte klagesakene er det behandlet en rekke henvendelser hvor Ombudsmannens kontor har gitt råd og veiledning, og dermed bidratt til løse saker på en rask og uformell måte.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Zaineb Al-Samarai, Jette F. Christensen, lederen Anniken Huitfeldt, Martin Kolberg og Jonas Gahr Støre, fra Høyre, Hårek Elvenes, Trond Helleland, Ingjerd Schou og Michael Tetzschner, fra Fremskrittspartiet, Per-Willy Amundsen, Hans Andreas Limi og Christian Tybring-Gjedde, fra Senterpartiet, Liv Signe Navarsete, fra Sosialistisk Venstreparti, Audun Lysbakken, fra Venstre, Abid Q. Raja, og fra Kristelig Folkeparti, Knut Arild Hareide, viser til Ombudsmannsnemnda for Forsvaret sin innberetning om virksomheten i tiden 1. januar – 31. desember 2017, Dokument 5 (2017–2018).

I 2017 har nemnda gjennomført befaringer på følgende steder:

- Luftbase Rygge
- Telemark bataljon
- HMKG/6
- Andøya flystasjon
- Ramsund orlogsstasjon
- Forsvarets veteransenter

Komiteen merker seg at Ombudsmannsnemndas oppsummering i stor grad viser at tillitsvalgte ivaretar sin oppgave på en god måte. Rapportene forteller om grundige orienteringer som gir Ombudsmannsnemnda mulighet til å gjøre sine vurderinger. I tillegg beskrives det at hektiske hverdager med høy intensitet ikke kommer i veien for en god kultur og ledelse. Komiteen finner dette betryggende.

Komiteen merker seg at befaringene hos Telemark bataljon viste at omlegging av personellforvaltningen i Forsvaret – HR – transformasjonen – skaper utfordringer for avdelingen. Komiteen viser til beskrivelse av ressursmangel, både materielt og administrativt, som gir daglige utfordringer. HR – transformasjonen bekymrer også flere av de ansatte, og det oppleves at man har blitt tildelt flere oppgaver enn man har ressurser til.

Komiteen mener det er avgjørende at nok ressurser stilles til rådighet til at bataljonen kan utføre sine oppgaver.

Komiteen viser til bekymringene knyttet til reduksjon i velferdstilbudet, og er betrygget av at Ombudsmannsnemnda vil følge dette opp.

Komiteen viser til Forsvarets veteran tjenestes systematiske arbeid for å bedre veteranarbeidet. Komiteen viser til Ombudsmannsnemndas vurdering om at kommunal sektor i større grad må etablere planverk for ivaretagelse av veteraner, og støtter dette. Komiteen slutter seg til ombudsmannsnemndas anbefalinger vedrørende veteranspørsmål.

Komiteen har merket seg innspillene sendt Ombudsmannsnemnda fra TVO, Forsvarets sentrale hovedverneombud, Forsvarets sanitet og Forsvarsstabens HR-avdeling.

Komiteen vil trekke frem viktigheten av objektiv informasjon om forsvar og verneplikt og deler TVOs oppfatning av at skoleverkets fagfornyelse som startet i 2017, også bør legge til rette for at elever lærer mer om forsvar og verneplikt. Komiteen viser videre til TVOs forslag om å innføre obligatorisk leksjon på befalsskolen om bekjempelse av seksuell trakassering og berøm-

mer deres samarbeid med LDO og Forsvarsstabens temaet.

Komiteen viser til at Ombudsmannen i 2017 har behandlet 16 registrerte klagesaker fra vernepliktige, mot 22 i 2016. Komiteen ber Ombudsmannen i neste rapport vurdere hvorvidt det drastiske fallet i klagehendelser tilsier at situasjonen er dobbelt så bra, eller om nedgangen i antall klager er indikasjon på at Ombudsmannsnemnda bør oppleves mer tilgjengelig.

Komiteens tilråding

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentet og rå Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Dokument 5 (2017–2018) – Ombudsmannsnemnda for Forsvaret sin innberetning om virksomheten i tiden 1. januar – 31. desember 2017 – vedlegges protokollen.

Oslo, i utenriks- og forsvarskomiteen, den 30. mai 2018

Anniken Huitfeldt

leder

Jette F. Christensen

ordfører

